

(Vers. 16.) *Et sumens de vestimentis tuis, fecisti tibi excelsa hinc inde consuta, et fornicata es super eis, sicut non est factum, neque futurum est. LXX: Et tulisti de vestibus tuis, et fecisti tibi idola consuta, et fornicata es super eis, et non ingrediens, neque fiet. Symmachus hunc locum ita interpretatus est: Cumque tulisses de vestibus tuis, fecisti tibi excelsa multicoloria, et fornicata es in eis, non facta neque futura. Pro consutis et versicoloribus et excelsis, sive idolis. Aquila et Theodotio ἐπιβλήματα transtulerunt, quod significat diversos pannos hinc inde consutos, et in star emplastrum factum idolum, quasi πολυχρῶνον vestimentum. Vestivi, inquit, te versicoloribus, et induta es bysso, et polyuito, et multarum varietate formarum. Tu autem vestimenta tua quibus mea largitate donata es, tulisti: et fecisti tibi idola, vel excelsa, quae Hebraice dicuntur בָּמוֹת (בָּמֹת), quod nunquam ante factum est, neque fiet; ut quae acceperis ad ornatum, transtuleris ad injuriam donatoris. Quod super Jerusalem juxta litteram intelligi potest, ut omnia praecepta Legis, et divitias ac rerum omnium abundantiam idolis deputaverit, quod gens alia non fecerit, nec factura sit. Omnes enim nationes quae a principio idolis servierunt, non tanti criminis reas sunt. Nostra autem Jerusalem, quae interpretatur, *visio pacis*, ab haereticis scinditur, quando unum et alterum testimonium Scripturarum de propriis carpentibus locis, conantur assuere his, quibus non queunt coaptare. Ad quos et supra dictum in hoc eodem propheta legitur: *Vae his qui consulant cervicalia sub omni cubito manus, et faciunt operimenta super caput universae aetatis* (Sup. xiii, 18): quod Dominus fieri prohibens, loquitur in Evangelio: *Nemo assumit commissuram panni rudis in veteri vestimento. Alioquin tollit de plenitudine ejus, et peior scisura fiet: nec mittunt vinum novum in utres veteres* (Matth. ix, 16, 17). Tales sunt Nazarei, qui veteris Legis observantiam, Evangelicæ gratiæ aptare conantur. Et omnes haeretici, qui testimonium in suo loco alteri sensui congruens, alteri nituntur assuere: cum Dominica tunica desuper texta per totum, scindi omnino non possit, sed texta Spiritu sancto nullam recipiat **162** scissionem. Quod autem dicitur juxta LXX, *et non intrabis neque erit*, hoc significat: cum tibi idola feceris perversorum dogmatum, quae arbitraris excelsa: et fornicata sis super eis, credens in his quae ipsa finxisti, templum Dei intrare non poteris. Et simulacra tua substantiam non habebunt, neque erunt in perpetuum, dicente Apostolo: *Scimus enim quia nihil est idolum in mundo* (I Cor. vii, 4).*

(Vers. 17.) *Et tulisti vasa decoris tui de auro meo aquae argento meo quod* (Vulg. *quae*) *dedi tibi; et fecisti tibi imagines masculinas, et fornicata es in eis. Juxta litteram Dominus Lege praecepit, ut fierent thuribula, phialae, candelabra, arca Testamenti, cunctaque vel aurea vel deaurata, et alla ex argento, quae omnia conflavit Jerusalem et vertit in idola Belis, sive Baalis, Chamos et Astaroth, et Melchom. Juxta intelligentiam spirituales, et de auro et argento sanctorum Scripturarum idola facimus, quando gratiam sensus et eloquentiae haeretica pravitate corrumpimus, et ponimus in caelo nos nostrum, et lingua nostra pertransit in terram. Masculinæ autem dicuntur imagines in quibus omnis heresis fornicatur, ex eo quod unusquisque se putat robustissimam colere, et habere quae fixit, nec ulla posse oppugnatione subverti. Haec sunt imagines quas de nostro corde confinximus, et quae in caelesti Jerusalem destruendæ sunt, de quibus Propheta pronuntiat: *Domine, in civitate tua imaginem ipsorum dissipabis* (Ps. lxxii, 20). Quicumque enim homo est, et Dei nomen amisit, dicitur de eo: *Verumtamen in imagine perambulat homo, verumtamen frustra conturbatur* (Ps. xxxvii, 7). Nos autem unum habemus virum, et unam veneramus imaginem, quae est imago invisibilis et omnipotentis Dei.*

(Vers. 18.) *Et sumpstisti vestimenta tua multicoloria, et operastis illas: subauditur imagines masculinas: ut omnem cultum quem acceperat ad utendum, verteret in blasphemiam. Hoc autem fecimus, quoties prudentia, temperantia, fortitudine, justitia, cunctisque virtutibus haereticam circumdamus pravitatem, sub occasione carum, simplicis quoque decipimus; ut videntes mella virtutum, vitiorum venena non caveant.*

Et oleum meum, et thymiama meum, posuisti coram eis. Et panem meum (sive ut LXX transtulerunt, *panes meos*, **163** *quem dedi tibi; similam, et oleum, et mel, quibus nutrivi te, posuisti ea in conspectu eorum in odorem suavitatis. Oleum de quo supra diximus, et thymiama, sive incensum, de quo Psalmista proclamat: Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo* (Ps. cxi, 2); et panes propositionis, quos Deo jubemur offerre: similam quoque, sensum purissimum **164** Scripturarum, et mel, quod gustavit Jonathan, et aperti sunt oculi ejus et confortatus est (I Reg. xiv), posuit misera Jerusalem in conspectu idolorum, sive coram imaginibus masculinis, ut essent his in odorem suavitatis, quae natura sua dulcissima sunt atque suavissima: sed dum offeruntur idolis falsisque doctrinis, vertuntur in amaritudinem.

LIBER QUINTUS.

163-164 Ne librorum numerus confundatur, et per longa temporum spatia divisorum inter se vo-

luminum ordo vitietur, praefationuculas singulis libris preposui: ut ex fronte tituli statim lector

agnoscat, quotus sibi liber legendus, et quae nobis propheta explananda sit. In praeterito igitur volumine, id est, quarto, partem prophetiae contra Jerusalem, cujus istud exordium est: *Radix tua et generatio tua de terra Chanaan, usque ad eum locum, ubi scriptum est: Similam et oleum et mel, quibus nutrivi te, posuisti in conspectu eorum in odorem suavitatis*, ut potui brevi sermone disserui. Nunc ejusdem prophetiae pars reliqua cum caeteris quae sequuntur, quinto volumini, et tuo, Eustochium, nomini dedicatur. In quo nihil ex arte rhetorica, nihil ex compositione reperies, et venustate verborum: sed curam simplicis et solertis diligentiae, ut ista et sola laus mea sit, si propheta per me dicta intelligas.

(Vers. 20 seqq.) *Et factum est, ait Dominus Deus, et tulisti filios tuos et filias tuas, quas genuisti* [Vulg. *generasti*] *nihil: et immolasti eis ad devorandum. Numquid parva est fornicatio tua, (a) immolantis filios meos? et dedisti illos consecrans eis. Et post omnes abominaciones tuas et fornicaciones, non es recordata dierum adolescentiae tuae, quando eras nuda et confusio-nis plena, conculcata in sanguine tuo. LXX: Et factum est post haec, dicit Adonai Dominus, et tulisti filios tuos, et filias tuas quas genuisti, et immolasti eis in consumptionem, quasi parum fornicata sis, (b) et interfecisti filios tuos, et dedisti eos cum offerres illis, hoc est, super omnem fornicationem tuam et abominaciones tuas, et non es recordata diei infantiae tuae, quando eras nuda et ignominiosa: mixta in sanguine tuo vixisti. Quod filios suos, et filias Jerusalem, de quibus scriptum est: *Filios genui et exallavi: ipsi autem spreverunt me* (Isa. i, 2); idolis immolaverit, sancta Scriptura commemorat: *Immolaverunt filios suos et filias suas demonibus* (Ps. cv, 37). Et iterum *Effuderunt sanguinem innocentem* (Ibid., 38), **165** *sanguinem filiorum suorum, et filiarum suarum, quas immolaverunt sculptilibus Chanaan* (Exod. iv, 22). Suos autem vocat juxta Hebraicum. Ipse enim de eis dixerat: *(c) Filius primogenitus meus Israel. Sive juxta Septuaginta, tuos, quos de fornicatione genuisti. In eo autem loco in quo nos posuimus, et dedisti illos consecrans eis, pro quo Septuaginta transtulerunt, et dedisti eos ad placandum, sive expiandum, Aquila, Symmachus, et Theodotio posuerunt, transtulisti et transduxisti eos: quia ethnici per ignem filios suos, vel transferunt parvulos, vel adultos transire compellunt. Cum haec, ait, feceris, non es recordata infantiae tuae, quando tuli te conspersam sanguine et lavi, et post multa quae propheticus sermo narravit, copulavi mihi. Nostra quoque Jerusalem,**

si haeretica fraudulentula supplantata fuerit, tollit filios suos, qui (d) robustiores sunt in fide, et filias quae non habent tantam fidei fortitudinem. Aut certe filios, qui mystica quoque cognoscunt: filias quae simplicem sequuntur historiam; et tradit demonibus devorandos, et cum interficiat eos, vivificare se credit, et placare simulacra, quorum occisione saturantur. Quodque dicitur juxta Septuaginta, hoc est, *super omnem fornicationem tuam, et abominaciones tuas, illud significat, quod cunctis peccatis et fornicationibus peior sit doctrina demonum: immo interficiet eos, quos vel multo labore genuerit Deo, vel suos fecerit filios, quos in fornicatione genueravit.*

(Vers. 23 seqq.) *Et accidit post omnem malitiam tuam: vae, vae tibi, dicit Dominus Deus. Et edificasti tibi lupanar, et fecisti tibi prostibulum in cinctis plateis. Ad omne capitum edificasti signum prostitutionis tuae, et abominabilem fecisti decorem tuum, et devisisti* [A. *dimisisti*] *pedes tuos omni transeunti, et multiplicasti fornicaciones tuas. Et fornicata es cum filiis Egypti vicinis tuis magnarum carnum, et multiplicasti fornicationem tuam ad irritandum me. LXX: Et factum est post omnes malitias tuas* vae, vae tibi: dicit Adonai Dominus. *Et edificasti tibi habitaculum fornicationis, et fecisti tibi prostitutionem in omni platea. Et in principio omnivivae edificasti fornicaciones tuas: et corripisti decorem* **166** *tuum, et divaricasti crura tua omni transeunti, et multiplicasti fornicationem tuam; et fornicata es cum filiis Egypti vicinis tuis, quae sunt magnarum carnum, et multipliciter fornicata es, ut me ad iracundiam provocares. Hoc quod secundo dicitur, vae, vae tibi, Vulgata editio non habet, sed de Theodotionis editione additum est. Rursusque ubi nos diximus: *Et edificasti tibi lupanar*, pro quo Septuaginta transtulerunt: *Et edificasti tibi habitaculum fornicationis, Symmachus et Theodotio πορνείον* interpretati sunt; Aquila volens exprimere etymologiam sermonis Hebraici oon (oñ), posuit βήθρον, quod nos dicere possumus, *foveam*: ut significet ganeam ac delossum specum atque tenebrosam, in quo prostitutarum libidino versatur. Quodque sequitur: *Et fecisti tibi prostibulum in cinctis plateis*, pro quo Septuaginta transtulerunt (e) βήθρον, in Hebraico habet RAMA: et tam Aquila, quam Symmachus et Theodotio, *excelsum* sive *sublime* interpretati sunt. Denique et in consequentibus, ubi scriptum est: *Ad omne capitum vivae signum prostitutionis tuae*, pro signo et fornicatione, rursus in Hebraeo habet RAMA (רָמָה), quod nos vel *prostibulum*, vel *signum* interpretati sumus, cum apud Hebraeos unum vocabulum sit. Hoc autem po-*

(a) Ex Hebraico וְיָסַדְתָּ, et vulg. edit. reposuit Victorius *immolasti*.
 (b) Locum hunc ita refigit Victor: *et dedisti eos ad placandum in illis, ex LXX, qui habent וְיָסַדְתָּ אֶת־בְּנֵי הַבָּרִיָּה בְּעַד הַבָּרִיָּה בְּעַד הַבָּרִיָּה בְּעַד הַבָּרִיָּה*: cui lectioni Hieronymus quoque in Comment. suffragium addit. ubi: *In eo autem, inquit, loco, ubi nos posuimus, et dedisti illos consecrans eis, pro quo LXX transtule-*

runt, *et dedisti eos ad placandum, sive expiandum, etc.*
 (c) Penes Rabanum, de eis dixerat, *Filios meos, sive juxta Septuaginta, tuos, etc.*
 (d) Apud eundem, qui subtiliores sunt, etc.
 (e) Polychronus, βήθρον λέγει ὄνομα τὸ πορνείου φέρον βήθρον τὰς πόρνας τρέφει εὐδοκίαν. Echemia dicit quasi prostibulum, ubi solent scorta alere.

nitur, quod exelsus sit; ut volentibus fornicari, procul appareat fornicationis locus, et non necesse sit queri. Quod semel et iterum atque iterum diximus, in perpetuum dixisse sufficiat, sub persona mulieris post multa mariti beneficia fornicantis, describi fornicationem Jerusalem, quomodo a Deo recesserit, et juncta sit idolis, nec occulta fuerit fornicatione contenta; sed edificaverit sibi lupanar, et in omni via signum transeuntibus posuerit, ut venirent ad scortum, et satiarent libidinem, non tam suam, quam ejus que divaricavit crura sua omni transeunti, et pulchritudinis magnitudinem fornicationis magnitudine deturparit: et inter cetera etiam Aegyptiis vicinis suis amore magnorum carnum prostrata sit. Et ut omne gonusturpitudinis demonstraret, multipliis spurcitiae genere deformata sit. Nulli autem dubium, quod Aegypto vicina sit Palestina, dicente Domino **167** ad Abraham: *Dabo tibi omnem terram a fluvio Aegypti, usque ad fluvium magnam Euphratem* (Gen. xv, 18), ut ex una parte Aegyptios, et ex altera habeat Assyrios, cum quibus et in posterioribus dicitur fornicata. Fornicatio inter Jerusalem cum Aegyptiis, idololatriæ eorum imitatio est. Ad nostram autem Jerusalem, sive Ecclesiam, sive credentium animas, si fuerint negligentes, et omnibus vitis patuerint, duplex maledictionis sermo dirigitur, ut audiant: *Ves, ve tibi, ait Dominus Deus, juxta illud quod in Apocalypsi Joannis scriptum est: Væ super omnes habitatores terre* (Apoc. viii, 13). Si enim sanctus dicit: *Advena sum, et peregrinus sicut omnes patres mei* (Psal. xxxviii, 13): quare non peccator habitator terre esse dicitur? Edificat autem sibi lupanar, qui tota frontalibetate delinquit; juxta illud quod scriptum est: *Peccator cum venerit in profundum iniquitatis, contemnit* (Prov. xviii, 3). Et extruit altissimum locum in cunctis plateis: *Lata enim et spatiosa via est que ducit ad mortem*. Et in omni capite vie edificat; ut nulla peccatorum genera derelinquat; sed imitans scortum Proverbiorum, manifeste in plateis et in angulis platearum, prætereuntes stultos Juvenes ad suos invitet amplexus, et pollutat decorum animæ, quem pro beneficio a Deo conditore sortita est (Prov. v et vii). Et omnia itinera ejus plena sunt turpitudinis, cunctisque cogitationibus que vitiatorum incentiva suppediant, aperit cor suum, et crura divaricat, et fornicatur cum Aegyptiis vicinis suis, quorum exempla sectatur, ethnicis videlicet, qui in suis turpitudinibus gloriantur, et tam nefaria est, ut ipsos quoque superet in turpitudine. Et hæc omnia facit, ut Deum ad iracundiam provocet. Magnarum autem carnum Aegyptii esse dicuntur, sive ob turpitudinis magnitudinem, sive ob peccatorum deformitatem. Unde sanctus, carnum dicitur parvularum, quæ in eo decreverunt

(a) Utramque lectionem, quæ penes LXX erat, recolo inferius in cap. xxv, ubi Hieronymus *Attenuata*, inquit, *jejunavit caro, et circumcisit continentia, fugit opprobrium Aegyptiorum*, etc.

quotidie, et per virtutes attenuantur: ita ut nequam caro appelletur, sed spiritus: et loquatur in psalmo: *Silitit anima mea ad te, Deus, quam multipliciter tibi caro mea* (Psal. lxxii, 2): sive (ut quidam habent) (a) exemplaria) *quomodo consumpta est caro mea: In terra deserta et in via et in aquosa: sic in sancto apparui tibi* (I Cor. v). Quomobrem et Corinthiis fornicator traditur in interitum carnis, ut spiritus salvus fiat. De hac carne scriptum est: *Omnis caro fenum, et omnis gloria ejus quasi flos feni. Aruit fenum, et flos ejus decidit: verbum autem Domini manet in æternum* (Isa. xl, 6, 7). De qua et Apostolus loquebatur: *Caro et sanguis regnum Dei non possidebunt* (I Cor. xv, 50). Et in Genesi loquitur Deus: *Non permanebit spiritus meus in hominibus istis, quia caro sunt* (Gen. vi, 3). Et ad credentes dicitur: *Qui in carne sunt, Deo placere non possunt. Vos autem non estis in carne, sed in spiritu* (Rom. vii, 8, 9). Alia autem caro sanctorum est, de qua scriptum est: *Omnis caro videbit salutare Dei* (Isai. xl, 5).

(Vers. 27.) *Ecce ego extendi* [Vulg. *extendam*] *manum meam super te, et auferam justificationem tuam* [Vulg. *ius tuum*], *et dabo te animis* [Vulg. *in animas*] *odientium te, filiarum Palæstinarum, quæ erubescunt* [Al. *ardescunt*] *in via tua scelerata*. LXX: *Si autem extendero manum meam super te, et auferam legitimam tuam, et dabo te in animas odientium te filiarum alienigenarum, quæ te declinare fecerunt in via*. Quodque sequitur: *ἡ ἀνομία σου, hoc est, impietas viginti, juxta Septuaginta sequenti capitulo coaptatur, juxta ceteros finis superioris est. Extendit autem Dominus super Jerusalem manum suam, ut corrigat delinquentem, et auferat legitimam ejus, quæ quamdiu Dei præcepta servabat, legitima Domini dicebantur. Quando vero adoravit idola, et religionem in impietatem mutavit, nequaquam (b) legitima illius appellatur. Quod non solum in lege et cæremoniis, sed in sabbatis quoque et diebus festis et noemeniis accipiendum est. Dans enim legem, ait: *Sabbata mea et dies festos meos*. Quando autem recesserunt a Deo, dicitur eis: *Neomenias vestras, et sabbata, et diem magnam non (c) recipiam: Jejunium et otium, et solemnitates vestras odit anima mea* (Exod. xxxi; Deut. v; Isai. i, 14). Quod et de populo scriptum est (Deut. vii). Qui enim prius Dei populus vocabatur, postquam recessit a Domino, dicitur de eo ad Moysen: *Peccavit populus tuus quem eduaxi de terra Aegypti* (Exod. xxxii, 7). Quæ hic extensio manus, alibi elevatio, sive visitatio dicitur. Quando enim peccantem non corripiit Deus, contrahit manum **169** suam. Sin autem peccaverit, et in Dei lege cæperit ægrotare, mittitur ad eum visitatio: juxta illud quod in psalmo canitur: *Si dereliquerunt filii ejus legem meam, et in iudicis meis non ambulaverunt, visitabo**

(b) Ex nostris et Victorii mss. utpote necessariam negandi coem nequaquam supplevimus.

(c) Reponit Victor. *recipio, ex LXX, οὐκ ἀνέχομαι*.

in virga iniquitates eorum (Psal. lxxxviii, 31, 32). Et in hoc propheta scriptum est: *Terra si peccaverit mihi ut delinquit delictum, extendam manum meam super eam, et conteram firmamentum panis ejus, et reliqua*. In quo quærimus, quid sit inter extensionem manus, et emissionem ejus. Loquitur autem diabolus ad Dominum: *Mille manum tuam et tango omnia que habet: nisi in facie benedixerit tibi* (Job. i, 5). Videturque mihi mitti manus, ad probationem eorum quibus mittitur: extendi autem, ad penas eorum qui merentur supplicia. Nec solum extensio et immisio; sed expansio manus Dei dicitur, Isaia ex persona Domini proclamante: *Tota die expandi manus meas ad populum non credentem, et contradicentem* (Isa. lxv, 2). Sanctus quoque levare narratur manus, Scriptura dicente: *Elevato manum mearum sacrificium vespertinum* (Ps. cxi, 2). Sublatis autem legitimis Dei a populo Judeorum, interrogemus eos quam habeant legis observantiam. Victimam sublato templo atque subverso offerre non possunt; nec adulterarum lapidatio, cætorumque criminum lege concessa exerceri potest, et vacatio terre anno remissionis, et cætera hujusmodi. Datur autem in animas odientium se filiarum Palæstinarum, quando traditur Palæstini, quos indifferenter Septuaginta *alienigenas* vocant: quas intelligere possumus, urbes vel oppida Palæstina. Nostra quoque Jerusalem, si præterierimus cæremonias Dei, et extensa fuerit manus ejus super nos, et ablata cuncta legis observantia, tradetur filiabus Palæstinae non et filiis. Neque enim primum fortioribus supplicis tradimur, sed juxta peccatorum qualitatem, inferioribus: ut correpti in minori, majora cruciatuum tormenta vitemus. *Philisthim*, hoc est, Palæstini, prima litterarum parte mutata, interpretantur *cadentes poculo, sive fractura* [Forse *actura*]. Per que significatur tradendos nos adversariis potestatis, que hiberunt de calice Babylonis, et corruerunt, et quarum opera perversa sunt. Tantaque erit misera Jerusalem correptio atque ignominia, ut erubescant etiam **170** ipse adversaria potestates super nostrorum magnitudine peccatorum. Quod nos interpretati sumus juxta Symmachum, *scelerata*: Theodotio ipsum verbum Hebraicum posuit (a) *זממה* (זמה). Sublatis autem cæremoniis Dei a populo Judeorum, ad nos cum sacerdotio transit et legislatio, dicente Scriptura: *Constituit Dominus, legislatorem super eos* (Psal. ix, 21). Et in alio loco: *Legem pone mihi, Domine, in via tua* (Psal. xxvi, 41).

(Vers. 28, 29) *Et fornicata es in filiis Assyriorum: eo quod necdum fueris expleta, et postquam fornicata es, nec sic es satiata. Et multiplicasti fornicationem tuam in terra Chanaan cum Chaldeis, et nec sic satiata es. LXX: Impie egisti, et fornicata es in filiis Assur; et nec sic satiata es: et fornicata es, et non es repleta; et multiplicasti testamenta tua ad terram Cha-*

naam, et Chaldæorum; et neque in istis expleta es. Super scriptum est, Jerusalem fornicatam cum filiis Aegypti vicinis suis, qui sunt magnarum carnum: hic altera Assyriorum vicinitas indicatur. Et propterea utrisque traduntur genibus, quas utrumque simulacra venerati sunt, ingredientesque Chaldæam, quæ est terra Chanaan, imitati sunt eorum errores quorum imperio subjacebant. Secundum tropologiam de aliis peccatis ad alia sæpe transimus. Cumque non egerimus priorum scelerum penitentiam, augemus delicta delictis, et nullo errore satiamur, sed quasi fure longo et corrigia jurgi vitule, trahimus peccata, et testamentum nostrum, sive fornicationem multiplicamus in terra Chanaan, quæ interpretatur, *quasi fluctuatio*, et cum Chaldeis, qui et ipsi nobiscum sonant, *quasi dæmonia* (Psal. xxxix, 3). Semperque vestigia habemus in salo, et nunquam possumus dicere: *statuit supra petram pedes meos*. Hæreticorumque pravitate subijcitur, qui habent similitudinem dæmonum: sive ipsi dæmonibus, de quibus Paulus scribit: *Non est nobis pugna adversus carnem et sanguinem, sed adversum rectores tenebrarum istarum, adversum spiritualia nequitie in cælestibus* (Ephes. vi, 12).

(Vers. 30, 31) *In quo mundabo cor tuum, ait Dominus Deus, cum facias hæc omnia opera mulieris meretricis, et procacis? Quia fabricata es lupanar tuum in capite omnis viæ, et excelsus tuum fecisti in omni platea: nec facta es quasi meretrix fastidio **171** augeas pretium. LXX: Quid faciam cordi tuo, dicit Adonai Dominus, cum feceris hæc omnia opera mulieris fornicarice, et impudentis? — et fornicata es tripliciter in filiabus tuis: quando edificasti lupanar tuum in principio omnis viæ, et basim tuam fecisti in omni platea: et non fuisti quasi meretrix congregans mercedes. Quodque dixere Septuaginta: *Et fornicata es tripliciter in filiabus tuis*, in Hebraico non habetur, nec aliorum Interpretum quispiam posuit. *Ἐπιπορευτικός* (contentiose) autem hæc omnia ad Jerusalem loquitur Deus, quod invenire non valeat, quo ægrotantem et seminecem possit curare medicamine; juxta illud quod scribit Isaias: *Quid est quod debui ultra facere vineæ meæ et non fecerim ei* (Isa. v, 4)? Et Osee: *Quid tibi faciam, Ephraim? quid faciam tibi, Juda? Misericordia vestra quasi nubes factitia, et quasi ros mane pertransiens* (Osee vi, 4). Idololatria enim tua non in occulto, sed tota liberata commissa est, ut in omnibus viarum principis et compitis poneret aras, et basim, sive excelsum tuum, de qua supra diximus, faceres in omni platea. Nec imitata est callidas meretrices, quæ solent difficultate augere libidinis pretium, et ex hoc magis amatores ad insaniam provocare. Sive juxta Septuaginta: *Non fuisti quasi meretrix congregans mercedes, sed dedisti que accipere deberas, ut nec in eo quod fornicata es, et secuta dæmones, eorum protegeris auxilio, sed variis oppressa captivita-**

(a) Martianeus cum *jud.* intermedio, *זיכה*; est autem *zemma* ut plurimum cogitatio in malum.

tibus, sentires calamitates tuas. Quod quidem et ad omnem animam Christianam referri potest, qua deserto cultu Dei, vitis se, (a) luxuriae permisit, et secularem secuta vitam, ne in ea quidem egit felicitate, sed et divitiis religionis perdidit, et mundi divitias non accepit: nec in constupranda ea fuit aliqua difficultas, sed ipsa se ingressit amatoribus suis. Est autem et alia fornicatio spiritualis, quando deserentes Ecclesiam, haereticis jungimur, et aedificamus lupanar nostrum in capite omnis viae, quibus praecipit sermo divinus: *State in viis, et quaerite semitas Domini sempiternas, et videte quae sit via bona et ambulata in ea* (Jerem. vi, 46). Moysi videlicet, Jesu, Judicium et Regum libris, Isaiaque et Jeremia, et aliis prophetis. **172** In omnibus viarum principii fabricatur lupanar suum, qui ad pervertitatem doctrinae, testimoniis male abulit Scripturarum et dicit: Haec ait Isaias: haec dicit Osae: haec locutus est Moyses: haec Daniel. Et pulchre non in mediis viis, nec in viarum terminis ponit lupanar suum, sed in principio. Si enim ad scientiam, et profunda divinarum venerit librorum, errare non poterit. Excelsum quoque suum, sive basin, facit in omni platea, Ethnicorum se, et impiorum lasciviam vitiosaque permittens, etiam inter ipsos haereticos cum ab eis fuerit deturpata, non habens gratiam, sed patens contemptui, quia facile praeteritam fidei perdidit castitatem. Hoc autem quod (ut supra diximus) in Hebraeo non habetur: *Fornicata est tripliciter in filiabus tuis*, sive ad Jerusalem juxta litteram dicitur, quod omni genere in suis oppidis, et viculis fornicata sit; et nullus remanserit angulus vel platea, ubi non idololatriae signa condiderit: sive Ecclesiae credentibusque deceptis, qui non audierunt illud Apostoli: *Ipse autem Deus pacis sanctificet vos per omnia, ut integer spiritus vester, et anima, et corpus sine querela in die adventus Domini nostri Jesu Christi servetur* (I Thess. v, 23); sed omni genere fornicati sunt et corpore, et anima, et spiritu. Legimus in Proverbiis: (b) *Tu autem scribe ea tripliciter, ut respondeas sermones veritatis, qui proponuntur tibi* (Prov. xxii, 20, 21). Et jubetur nobis, ut eloquia veritatis, id est, Scripturas sanctas, intelligamus tripliciter. Primum, juxta litteram; secundo, medie per tropologiam; tertio, sublimius, ut mystica quoque noseamus. Secundum litteram, illud est: *Neque fornicemur, sicut quidam eorum fornicati sunt, et ceciderunt una die viginti tria milia* (I Cor. x, 8). Et: *Notitiae murmurare, sicut quidam de eis murmuraverunt et perierunt ab exterminatore* (I Cor. x, 10). Medie autem et juxta tropologiam, quando recedimus a littera, et paululum ad altiora consendimus, dicente Apostolo: *Scriptum est: Non alligabis os homini tritanti. Staique sequitur: Numquid de bobus cura est Deo? An propter nos utique locutus est?* (I Cor. ix, 9). Extrema autem, id

(a) In Vaticano, 'qui' et Habanus coniecit, vitis se luxuriae pollui permisit.

(b) Al., Describe autem tibi tripliciter.

est, tertia et sublimis sacraque intelligentia, juxta illud ejusdem **173** Apostoli: *Propterea relinquit homo patrem et matrem, et adheret uxori suae. Sacramentum hoc magnum est. Ego autem dico in Christo, et in Ecclesia* (Ephes. v, 31, 32). Fidei autem sunt Ecclesiae fornicantis, credentium prius, et postea deceptorum in haeresi animae, quarum culpa referatur ad matrem.

(Vers. 32 seqq.) *Sed quasi mulier adultera, quae super virum suum inducit alienos. Omnibus meretricibus dantur mercedes: tu autem dedisti mercedes cunctis amatoribus tuis, et donabas eis ut intrarent ad te undique ad fornicandum tecum. Factumque est in te contra consuetudinem mulierum in fornicationibus tuis et post te non erit fornicatio. In eo enim quod dedisti mercedes, et mercedes non accepisti: factum est in te contrarium. LXX: Mulier adultera -> similis tui: a viro suo accipiens mercedes: omnibus qui fornicabant cum ea dabat mercedes: et tu dedisti mercedes cunctis amatoribus tuis, et onerabas illos ut venirent ad te, per circuitum in fornicatione tua. Et factum est in te perversum contra mulieres in fornicatione tua, et post te non sunt fornicatae: in eo quod dares mercedes, et mercedes non sunt datae tibi: et factum est in te perversum.* Hoc quod in LXX: scriptum est, *similis tui*, in Hebraeo non habetur, et lectionis conturbat ordinem, et facit non minimam questionem, quae mulier, cujus similis sit: cum Jerusalem ipsa mulier adultera esse dicatur. Tulligitur Jerusalem rerum omnium abundantiam, quae fuerat viri liberalitate donata, et dedit eam alienis, demonibus videlicet et idolis, juxta illud quod scriptum est in Osae: *Et haec non cognovit, quia ego dedi ei triticum, et vinum, et oleum, et argentum multiplicavi ei: ipsa vero argentea et aurea fecit Baalim* (Osae, 8.) Unde iratus statim infert: *Propterea convertam, et auferam triticum meum in tempore suo, et vinum meum in tempore suo; et tollam vestimenta mea, et linteamina mea, ut non operiam ultra ignominiam ejus: et nunc revelabo immunditiam ejus in conspectu amatorum illius, et nemo eruet eam de manu mea.* Cumque omnes mulieres fornicantes soleant accipere mercedes ab amatoribus suis, Jerusalem lecit contrarium, ut magis daret quam acciperet. Et ut largitatem mercedis ostenderet: *Onerabat* (Al. Honorabat), inquit, **174** eos ut venirent ad se per circuitum; ne quis esset vicinus qui ejus ignominiae non misceretur. Et quidem Jerusalem in hoc quoque viciat alias meretrices, ut non solum sua daret, quae pro ritu turpitudinis labore quiescebat; sed et munera maritalia amatoribus, et stupratoribus suis tribueret. Tantoque fuit expositio adulterae ad omnem turpitudinis magnitudinem, ut non solum praesentibus, sed etiam futuris meretricibus praefereat. Unde et nos juxta Symmachum interpretati sumus: *Et post te non erit fornicatio.* Collatione enim tui, omnis deinceps fornicatio levior

(c) Rescribit Victorius, operiant, ex τὸν τῶν καλῶν ὄψεων Graeci textus, ut sibi videtur, significatione.

existimatur. Quidquid de Jerusalem diximus, referatur ad Ecclesiam animasque credentium, quam munera maritalia, aurum videlicet in sensu, et argentum in eloquio, et vestimenta, quibus feditas nostra ac turpitudine velatur, dant amatoribus suis; vel contrariis fortitudinibus, vel magistris dogmatum perversorum, quando asserunt nihil nocere luxuriam, et passivam libidinem, juxta corporis genitalia, coitum naturali lego deponere: cibus omnibus indifferenter utendum, qui ad hoc facti sunt, ut sibi prosit; nec justitiam habere locum, quae si valeat, mendicandum sit, et caetera hujusmodi. Quae accipiens misera Jerusalem, in qua visio pacis esse debet, acumen ingenii et eloqui venustatem vertit in turpitudinem. Et pro amatoribus suis adversum maritum ornata processit his ornamentis, in quibus in boni abusione a viro fuerat ornata. Quodque sequitur: *Et donabas eis ut intrarent ad te undique ad fornicandum tecum*, omne genus significat peccatorum, ut non uno sit contenta delicto, sed peccandi sustinere famem, et contra jura naturae omnibus turpata membris usque ad verticem polluat.

(Vers. 35 seqq.) *Propterea, meretrix, audi verbum Domini. Haec dicit Dominus Deus: Quia effusus est sanguis tuus, et revelata est ignominia tua in fornicatione tua* (Vulg. fornicationibus tuis) *super amatores tuos, et super idola abominationum tuarum in sanguine filiorum tuorum, quos dedisti eis. Ecce ego congregabo omnes amatores tuos, quibus commixta es, et omnes quos dilexisti cum universis quos oderas, et congregabo eos super te undique, et nudabo ignominiam tuam coram eis et videbunt omnem turpitudinem tuam. Et judicabo te judicis adulterarum, et effundentium sanguinem, et dabo te in sanguine* (Vulg. sanguinem) *furoris et zeli, et dabo te in manus eorum, et destruent lupanar tuum, et demolientur prostibulum tuum, et de nudabunt te vestimenta tuis, et auferent vasa decoris tui, et derelinquent te nudam, plenamque ignominiam. Et adducunt super te multitudinem, et lapidabunt te lapidibus, et trucidabunt* (Al. trucebunt) *te gladiis suis. Et comburent domos tuas igni, et facient in te judicium in oculis mulierum plurimarum, et desines fornicari et mercedes ultra non dabis. Et requiescet indignatio mea in te, et auferetur zelus meus a te, et quiescam, nec irascar amplius: eo quod non fueris recordata dierum adolescentiae tuae, et provocasti me in omnibus his. Quapropter et ego vias tuas in capite tuo dedit, ait Dominus Deus, et non feci juxta scelera tua in omnibus abominationibus tuis. LXX: Propterea, meretrix, audi verbum Domini: Haec dicit Adonai Dominus: Quia effudisti sanguinem tuum, et in sanguine filiorum tuorum, quos dedisti eis. Ideo ecce ego super te congregabo omnes amatores tuos, quibus commixta es, et omnes quos dilexisti cum universis quos oderas, et congregabo eos super te per circuitum, et revelabo malitias tuas ad eos, et videbunt cunctam ignominiam*

tuum. Et ulciscar te ultione adulterarum et effundentium sanguinem, et ponam te in sanguine furoris et zeli, et tradam te in manus eorum: et suffodient lupanar tuum, et destuent basin tuam, et nudabunt te vestimentis tuis, et tollent vasa gloriacionis tuae, et derelinquent te nudam et plenam ignominiam, et adducunt super te multitudinem, et lapidabunt te lapidibus, et trucidabunt te gladiis suis. Et succendent domos tuas igni, et facient in te ultiones coram mulieribus plurimis: et auferent te a fornicatione, et mercedes ultra non dabis: et immittam furorem meum super te, et auferetur zelus meus a te, et requiescam, et non ero ultra sollicitus: quia non es recordata diei infantiae tuae, et contristabas me in his omnibus. Et ecce ego vias tuas in caput tuum dabo dicit Adonai Dominus; et sic fecisti iniquitatem super cunctis iniquitatibus tuis. Primum historiae fundamenta jacimus. Quia haec et illa fecisti, quae **176** superior sermo comprehendit: idcirco audi, meretrix, quae feceris, et quae passura sis. Effudisti sanguinem quod a me acceperas, et dedisti mercedem amatoribus tuis, quae accipere debueras, et interfecisti filios tuos, dum eos offerres idolis: ut non solum adultera, sed et parricida exsisteris. Ideo congregabo super te omnes amatores tuos, cum quibus fornicata es, tam eos quos dilexisti, quam illos quos oderas, et adulterum te lege nudabo, ut omnes videant turpitudinem tuam, et genitalia propter quae prius amorem amentia ferebantur. Haec autem omnia per metaphoram mulieris adulterae et homicidae, quae non solum contra virum suum fornicata sit, sed et filios interfecerit, dicuntur ad Jerusalem, et quod congreganda sint universae gentes adversum eam, quarum adoraverit idola, et omnia Dei munera in cultum eorum commiserit, et destruat templum Baal, et aere omnicivitatis incendio subvertatur, nihilque in ea remaneat. Et sicut solent contra adulteram omnes lapides jacere, et trucidare meretricem, et singulorum vulneribus occidatur: ita ut omnes mulieres ponam videant fornicaria: sicut in conspectu aliarum in circuitu civitatum, et omnium nationum deserendam Jerusalem. Et hoc fieri, ut desinat fornicari, et non det ultra mercedes amatoribus suis, et requiescat indignatio Dei, nec irascatur ei quam amare desiderit. Ex quo perspicimus grandem offensam esse, nequaquam curae haberi a Deo, sed permitti hominem sceleribus suis atque peccatis. Auferetur, inquit, zelus meus a te, et requiescam, nec irascar amplius, quasi aliena, et quae a me recesserit, et quam aeterna tradiderim nuditati. Si autem hoc passa est Jerusalem, quia cum idolis fornicata est, quid eam passuram putamus, quando Dei Filium trucidavit? Et haec, ait, universa fecisti, oblita beneficiorum pristinorum, et me ad iracundiam provocasti, sive contristasti me, quem bonis operibus debueras ad gaudia provocare. Propterea, et ego reddidi tibi opera tua in caput tuum. Et cum te subvertere, o adultera, tamen minus in te ira mea exercebo, quam meruisti: quo et in hoc divina clementia demon-

tritur, ut malora sint peccata quam pœnæ. Juxta tropologiam, **177** omnis anima accipit a Deo pecuniam spirituales, secundum illud Evangelii (Mat. xxv, Luc. xix) quod dicitur in parabolis quinque et duum, et unius talentorum, et servorum decem mnas singulas accipientium, qui cum egerint negligenter, debitores fiunt quinquaginta (Al. decem) denarium et quingentorum, et propter hoc presentibus amatoribus, quos demones, contrariasque virtutes intelligimus, revelatur ignominia Jerusalem, vel in die iudicii, vel in tempore penitentiae quando corripuntur. Et prius quidem solus omnipotens Deus cernit occulta, dicente sermone Evangelico: *Et Pater qui videt in abscondito* (Mat. vi, 6). Et in alio loco: *Scrutans corda et renes Deus* (Ps. vii, 10). Et in Regum volumine: *Tu solus nosti corda cunctorum florum hominis* (IV Reg. viii). Quando vero fuerit expletum: *Non est absconditum quod non manifestetur, et operum quod non reveletur* (Luc. xii, 2). Et in alio loco: *Nolite ante tempus iudicare, donec veniat Dominus, qui illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium, et tunc laus unicuique erit a Deo* (I Cor. iv, 5); et cum corruptionis tempus advenierit, tunc implebitur illud Osce: *Nunquid circumdederunt eos cogitationes suae* (Osce vii, 2). Et in alio loco: *Inter se cogitationibus accusantibus sese defendentibus, in die quando iudicabit Deus abscondita hominum* (Rom. ii, 15). Et rursum: *Ecce homo, et opera eius ante faciem illius*. Et videbunt omnes turpitudinem ejus qui prius cum ea fuerant fornicati, et dabit eam Deus in sanguine furoris et zeli. Plenus est enim furor viri contra uxorem adulteram, et nullo pretio potest redimi. Sanguis autem filiorum sic intelligi potest, ut filios appellemus Jerusalem *λογισμοὶ καλοὶ*, id est, cogitationes bonas, quæ a Deo hominibus insitæ sunt; quos interfecit adultera, quando ad mala opera declinaverit. Prodest quoque Jerusalem, ut suffodiatur lupanar ejus, et omnis fornicationis ejus seminarium destruat. Cum enim hoc factum fuerit, mercedis ultra non dabit, et requiescet Dei indignatio, et nequaquam eam zelabitur, de illius castitate securus: videlicet juxta eos qui in bonam partem accipiunt quæ dicuntur. Alii vero, **178** ut supra diximus, ad contrariam partem referunt, ut magnæ iræ Dei sit non irasci, cum semel contempserit fornicantem, et de salute illius desperaverit. Sin autem heretici qui vetus non recipiunt Instrumentum, juxta Septuaginta editionem, in hoc loco reprehenderint illud quod dictum est: *Et contristatus me in omnibus istis*; eo quod Deus non solum iram recipiat, sed et mœrori subjacet atque tristitiae, interrogemus eos quomodo illud suscipiant, quod certe boni Dei mandatum est: *Nolite contristare Spiritum sanctum Dei, in quo signati estis in die redemptionis* (Ephes. iv, 30). Quid-

(a) Distinctis verbis, alioque adeo sensu, hic et supra Martianeus legit, *soror es*. Nec diffideat, quod et Nobilio notatum est, in aliquot Graecis libris, et penes Theodoritum haberi ἀδελφὴ. Verum et textus

A quid enim dixerint in defensionem illius testimonii, hoc nos in satisfactionem presentis sermonis aptabimus.

(Vers. 44.) *Ecce omnis qui dicit vulgo proverbium, in te assumet illud, dicens: Sicut mater, ita et filia ejus. Filia matris tuæ es, quæ projecit virum suum, et filios suos, et soror sororum tuarum tu, quæ projecit viros suos, et filios suos. LXX: Hæc sunt omnia quæ dixerunt contra te in parabola, dicentes: Sicut mater, et filia. Filia matris tuæ tu es, quæ repulit virum suum, et filios suos; et sorores sororum tuarum quæ repulerunt viros suos, et filios suos. Post xax(2) ο-γ(9) vitiorum et correptionis [Al. correptionis] Jerusalem, per quam retribuit ad salutem, aptatur et tritum vulgi sermone proverbium, sive ut Septuaginta transtulere, parabola: Qualis mater, talis et filia. Mater autem Jerusalem, sicut et supra et in consequentibus scriptum est, Chethæa appellatur, interpretaturque insanienti, sive in amentiam vertens: per quæ sæculi hujus incentiva monstrantur, quæ captivam animam ducunt ad inferitum, et a viro separant (haud dubium quia verbum Dei doctrinam dicatur). Et soror sororum suarum, ut post psalium lecturi sumus, Sodoma vocatur, et Samaria: quarum altera gentilem vitam luxuriamque significat, altera hereticorum decipulas. Porro quod in Septuaginta legitur: (a) *sorores sororum tuarum, quæ repulerunt viros suos, et filios suos*, non habet sensum. Quas enim alias sorores habebant Sodoma et Samaria, quæ sorores sunt Jerusalem? Et hoc querendum, **179** quos viros Sodoma Samariaque dimiserint, et quos projecerint filios? Nisi forte possumus hoc dicere, quod semper errantium fluctuant pedes, nec sint solida vestigia quæ (b) contra veritatem sunt; sed hoc illucque discurrant, et circumferantur omni vento doctrinæ, dum defalsitate transeant ad aliam falsitatem (Ephes. iv). Et cum in primis frustra se sudasse cognoverint, ad secunda tertiæque transcendant.*

(Vers. 45 seqq.) *Mater vestra Hethæa* (Al. Chethæa), et pater vester Amorrhæus, et soror tua major Samaria: ipsa et filia ejus quæ habitant ad sinistram tuam. Soror autem tua minor te, quæ habitat a dextris tuis, Sodoma et filia ejus. Sed nec in viis earum ambulasti, neque secundum scelera earum fecisti paulo (Vulg. paucillum) minus: pene sceleratorum fecisti illis in omnibus viis tuis. LXX: *Mater vestra Chethæa, et pater vester Amorrhæus, soror vestra senior Samaria: hæc et filia ejus quæ habitant a sinistris tuis et soror tua junior te, quæ habitat a dextris tuis, Sodoma et filia ejus: et nec sic quidem in viis ejus ambulasti, neque secundum iniquitates illius egisti paulo minus, et transgressa es eas in omnibus viis tuis. Supra dixerat: Pater tuus Amorrhæus, et mater tua Chethæa; hic ordine et numero commutatio: Mater*

LXX plurium numero, xal ἀδελφὴ τῶν ἀδελφῶν σου, et sorores sororum tuarum habet, et subnexa Hieronymianæ expositionis series sic legi postulat. (b) Duo mss., quæ proprie vertiuntur sunt.

vestra Chethæa, et pater vester Amorrhæus. Cum enim scelera profecerint, sciuntur in partes; et unione deserta, in turbam proficiunt ac multitudinem, qua cum Jesu non valet ad montana conscendere. Sorores autem Jerusalem Samaria, et Sodoma quarum altera a sinistris, altera a dextris est, etiam secundum intelligentiam corporalem si de templo Jerusalem Orientem aspicias, approbas(a). Marjorque dicitur Samaria, quia prior peccavit, et ab Assyriis ducta est in captivitatem: et minor ac junior Sodoma, quæ refertur ad gentium turbam. Alioquin eo tempore Sodoma non erat, quæ prius quam in Scripturis legamus Jerusalem, cum Gomorra, Adama et Seboim, divino fuerat igne deleta (Genes. xix). Media autem inter duas sorores Jerusalem, quæ alio nomine appellatur Juda, a Chaldaïs ducta est in Babylonem; multoque Jerusalem sceleratiora peccavit quam Samaria et Sodoma, in **180** templo adorans idolum Zeli, et postea Dei Filium interficiens. Porro secundum tropologiam, Samaria et Sodoma, id est, heretici et Ethnici, sæpe leviora committunt, quam hi qui putantur Jerusalem, hoc est, Ecclesiastici. Unde ad Corinthios dicitur, qui credebant quidem in Christum, sed malis operibus premebantur: *Omniuno audiat inter vos fornicatio, et talis fornicatio qualis nec inter gentes quidem, ita ut uxorem patris quis habeat* (I Cor. v, 4), et cætera. Solent heretici, qui tamen vetus suscipiunt Instrumentum, tres naturas ex hoc loco intelligere, spirituales, animales, alque terrenam. Et spirituales referunt ad Jerusalem; animales, ad Samaritam; terrenam, ad Sodoma. Quos breviter interrogemus, quomodo tres nature, spirituales, animales, et terrena, quæ utique inter se diverse sunt, unam matrem et unum patrem habere dicantur? quod figmento eorum non congruit. Et quomodo animalis, et terrena natura, juxta hunc eundem prophetam resituantur in antiquum statum, id est in spirituales? quod et ipsum eorum rationibus contrarium est. Quod autem Samaria intelligatur in hæresibus, et in Osæ propheta, et in nullis aliis locis, præcipueque illo testimonio comprobatur: *Væ qui despiciunt Sion, et qui confidunt in monte Samariæ, vindemiarunt principia gentium* (Amos vi, 4). Omnes enim heretici despiciunt Sion, quæ interpretatur, specula, et refertur ad Ecclesiam; et confidunt sibi in monte Samaria, in superbia videlicet dogmatum perversorum, quæ putant esse sublimia, et per has predicationes fraudulentas, vindemiam aique populantur principia gentium; ut miraculo doctrinarum, potentes quosque gentium ad errorem hereticum pertrahant.

(Vers. 48, 49.) *Vivo ego, dicit Dominus: quia non fecit Sodoma soror tua ipsa et filia ejus, sicut fecisti tu et filia tuæ. Ecce hæc fuit iniquitas Sodomæ sororis tuæ superbia, saturitas panis, et abundantia, et otium ipsius, et filiarum ejus; et manum egeno et pau-*

A *peri non porrigebant. Et elevatæ sunt, et fecerunt abominaciones eorum me, et abstuli eas sicut vidisti* [Al. vidit]. Et Samaria dimidium peccatorum tuorum non **181** peccavit, sed (b) vicisti eam sceleribus tuis, et iustificasti sorores tuas in omnibus abominacionibus tuis quas operata es. LXX: *Vivo ego, dicit Adonai Dominus: sicut fecit Sodoma soror tua hæc, et filia ejus sicut fecisti tu et filia tuæ. Verumtamen fuit iniquitas Sodomæ sororis tuæ superbia in saturitate panum, et in abundantia. Delicias affluat ipsa et filia ejus: hoc habebat ipsa et filia ejus, et manum pauperis et egeni non assumebant, et gloriabantur magnifice, et fecerunt iniquitates in conspectu meo, et abstuli eas sicut vidisti. Et Samaria dimidium peccatorum tuorum non peccavit, et multiplicasti iniquitates tuas super eas: et justificasti sorores tuas in omnibus iniquitatibus tuis, quas operata es. Quod posuere LXX, hoc habebat ipsa et filia ejus, in Hebraico non habetur. In veteri Testamento dei juramentum est: *Vivo ego, dicit Dominus* (Num. xiv, 24). In novo autem: *Amen, amen dico vobis* (Joan. xiii, 16). Sin autem hoc commune cum cæteris est: *Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Jacob, non est Deus mortuorum, sed viventium* (Marc. xii, 16, 27). Et in alio loco: *Placebo Domino in regione viventium* (Psal. cxiv, 9): querimus, qua ratione commune vocabulum propriè sibi vindicti Deus. Sed quomodo dicitur, arbor bona, et bonus homo, et bonus pastor, et bonus servus (Luc. xviii); nemo autem absolute bonus, nisi solus Deus: sic cum angeli cæteraque virtutes, patriarchæ quoque et prophætæ, atque apostoli sint viventes comparatione Dei omnipotentis, mortui appellantur. *Quis est enim homo qui vivit, et non videbit mortem* (Psal. lxxxviii, 49)? Unde et apostolus Paulus de Deo: *Qui solus, inquit, habet immortalitatem, et lucem habitat inaccessibilem* (I Tim. vi, 16). Et de fonte viventium: *Vita, inquit, nostra abscondita est cum Christo in Deo* (Coloss. iii, 3). Iste igitur qui jurat, et loquitur: *Vivo ego, dicit Dominus*, describens Sodoma, et filiarum ejus scelera, primam superbiam posuit, proprium diaboli, primum peccatum. Unde idem Apostolus: *Ne inflatus sit, ait, superbia, in iudicium incidat diaboli* (I Tim. iii, 6), propter quam de celo corruit. Dixerat enim: *Fortitudine faciem, et sapientia intelligentiæ auferam terminos gentium, et robur earum devestabo, et commovebo civitates habitatas, et orbem terrarum totum apprehendam manu sicut nidum, et sicut confracta* **182** *ova auferam* (Isai. x, 13, 14). Et: *Superbis Deus resistit; humilibus autem dat gratiam* (Iacob vi, 6). Legimus et in alio loco: *Quid superbis terra et cinis?* Et Evangelium refert Pharisæi superbiam, publicani humilitate perantem, et rerum omnium abundantiam, et otium; sive ut LXX transtulerunt, deliciarum luxuriamque opulentia. Dives ille in Evangelio purpuratus (Luc. xvi) nihil aliud refertur habuisse crimi-*

nam et Samaritam: si quoque plurium numero in Hebraice, Græcæ, Latineque edit. habetur.

(a) Vatican. ms. cum Rabano, approbas, quod major sit quæ dicitur Samaria, quia, etc. (b) Victorius, sed et vicisti eas, sorores scilicet, Sodo-

nis, nisi quod opibus et divitiis affluens, in tantam eruperat superbiam, ut manum egeno et pauperi Lazaro non porrigeret: et sic oblitus sit conditionis suae, ut ne hoc quidem misero daret, quod proficiendum erat. Ob quam causam et in alio loco scribitur: *Omnis qui se exaltat, humiliabitur; et qui se humiliat, exaltabitur* (Luc. xiv, 11). Superbia, saturitas panis, rerum omnium abundantia, olium et deliciae, peccatum Sodomiticum est, et propter hoc sequitur Dei oblitio, quae praesentia bona putat esse perpetua, et numquam sibi necessariis indigentium. Quapropter et lege praecipitur: *Attende, ne comedens et bibens et saturatus, edificatis domibus optimis, habensque oves et boves, argentum, et aurum, obliviscaris Domini Dei tui* (Deut. viii, 11). Et in alio loco de Israel scriptum est: *Manducavit et bibit, et saturatus est, et impinguatus est, calcitravit dilectus* (Deut. xxxii, 15). Quod sciens et sapientissimus sompnus Salomon in Proverbiis deprecatur: *Tribue mihi necessaria et quae sufficiant: ne saturatus mendax flam, et dicam: quis me vidit? aut pauper effectus, furer et pejerem nomen Dei mei* (Prov. xxx, 8, 9). Quodque sequitur: *et justificasti sorores tuas in cunctis abominatibus tuis, quae operata es, non simpliciter justas Sodomam et Samariam esse decernit, sed comparatione deteriorum: quomodo et Publicanos, de quo supra diximus, non absolute justus dicitur, sed collatione peioris. Et tamen cum tales sint Sodoma et Samaria, ne dimidium (Al. dimidiam) quidem peccaverunt comparatione Jerusalem. Servus enim qui scit voluntatem domini sui, et non facit eam, vapulabit multis* (Luc. xii, 47). Et: *Potentes potenter tormenta patientur* (Sap. vi, 7). Porro quod pro *delictis* (Al. divitiis) otium in Hebraico continetur, sciendum ad illum sensum pertinere: *In 183 desideris est omnis anima otiosi; quod videlicet semper aliquid agendum sit: ne ager pectoris nostri, cessante manu, malarum cogitationum sentibus occupetur.*

(Vers. 52.) Ergo et tu porta confusionem tuam, quae vicisti sorores tuas peccatis tuis, sceleratius agens illis [Al. ab eis]: *justificat enim sunt a te. LXX: Et tu sustine tormentum tuum in eo quod corrueris sorores tuas in peccatis tuis, quibus inique egisti super eas, et justificasti illas super te.* Secunda post naufragium tabula est, cum peccaveris, erubescere; et non illi subjacere increpationi, quae contra Jerusalem dicitur: *Facies meretricis facta est tibi: necis erubescere* (Jerem. iii, 3). Porat autem tormentum suum, qui propria torquet conscientia, et in isto saeculo sustinet propria voluntate cruciatum, et aeterna tormenta sustinet (Genes. iv.) Corruptimusque fratres nostros, vel sorores peccatis nostris, quando per nostra peccata ad majora scelera provocantur. Quod dico,

(a) Erat forte haec sententia in aliquo Evangelio apocrypho, vel in exemplaribus antiquae Vulgatae addita fuit, sicut et alia bene multa quae modo non leguntur apud eos. MART. — Architeus liber, *tate quid et in Evangelio sonat.* Victorius vocem Evangelii delet, nihil enim tale in hodiernis saltem Evangeliorum codicibus reperitur. Respicit autem videtur, ubi

ita fiet manifestus: Finge aliquem in sacerdotali culmine constitutum non bene vivere, et deturpare operibus dignitatem. Nonne imitatione vitiorum ejus, laicus frater corrumpitur? Nam et qui unum de minimis scandalizaverit, mola collo alligata, precipitatur in profundum (Math. xviii, 6). Sorores quoque Jerusalem Sodoma, et Samaria justificantur: non quo per se justae sint, sed ut diximus, comparatione peioris.

Ergo et tu confundere; et porta ignominiam tuam, quae justificasti sorores tuas. Septuaginta: *Et tu confundere, et suscipe ignominiam tuam: eo quod justificaveris sorores tuas.* Confusionem sequitur ignominia: ignominiam correptio: correptionem consolatio: consolationem salus: juxta illud Apostoli: *Tribulatio operatur patientiam: patientia probationem: probatio spem: spes autem non confundit* (Rom. v, 3-5). Haud dubium quin in futurum: quia in praesentiarum sua per confusionem peccata delevit. Talo quid et (a) illud Evangelii sonat: *Est confusio quae ducit ad mortem, et est confusio quae ducit ad vitam* (Eccl. iv, 25), Spiritus quoque sanctus peccatores hortatur in Psalmis: *Confundantur et reverentur omnes inimici mei: convertantur retrorsum, et confundantur valide velociter* (Psal. xxxix, 15). Scriptum est **184** et alio in loco: *Dic tu primum peccata tua, ut justificeris* (Isa. xliii, 6, sec. LXX). Et rursus: *Justus accusator sui est in principio sermonis* (Prov. xviii, 17). Non igitur mirum si provocetur Jerusalem ad confusionem, et ignominiam; quae intantum peccaverit, et justificaret sorores suas: cui deinceps dicitur: *Et tu, et filiae tuae*

(b) revertimini in antiquum statum. (Vers. 53, 54.) Et convertam restituens eas conversione Sodomorum cum filiabus suis, et conversione Samariae, et filiarum ejus: et convertam reversionem [Al. conversionem] tuam in medio earum, ut portes tormentum tuum, et confunderis [Al. confundaris] in omnibus quae fecisti consolans eas. LXX: *Et convertam conversiones earum conversione Sodomorum, et filiarum ejus, convertam conversionem Samariae, et filiarum ejus, convertam conversionem tuam in medio earum, ut portes tormentum tuum: et habes ignominiam ex omnibus quae fecisti, ut me ad iracundiam provocares.* Grandis profectus Jerusalem, ut post confusionem, et ignominiam, quam illatam sibi Dei judicio libenter excepit atque portavit dicens: *Iram Domini sustinebo, quoniam peccavi ei, promittatur ei restitutio in antiquum statum. Sed tamen quoniam comparatione scelera ejus, justificata est Sodoma, et Samaria, quarum altera a dextris, altera a sinistris est; primum restituitur conversio, sive captivitas Sodomae, ut interpretatur est Aquila: secundo captivitas Samaritae, ut idem Aquila et Symmachus transtulerunt: et*

haec est eorum verborum sententia: *Est enim confusio adducens peccatum, et est confusio adducens gloriam et gratiam.* Et II Cor. vii: *Quae enim secundum Deum tristitia est, poenitentiam in salutem stabilem operatur, saeculis autem tristitia mortem operatur.*

(b) Post Victorium legimus ad sacri textus fidem, revertimini, pro quo erat revertimini.

novissima restituetur Jerusalem, quae majore fuerat iniquitate depressa, et peccatrice sorores comparatione sui justas esse monstraverat. Cui enim dubium, quin inter tres peccatores, immo impios, gentilem, haereticum, ecclesiasticum, multo majoribus poenis dignus sit, qui majoris fuerit dignitatis? *Potentes enim, ut diximus, potenter tormenta patientur* (Sap. vi, 7). Qui autem minimus fuerit, dignus est misericordia. *Et servus qui scit voluntatem domini sui, et non facit eam, vapulabit multis* (Luc. xii, 47). Unde et Petrus: *Tempus, inquit, est ut incipiat iudicium a domo Domini* (I Pet. iv, 17). Et in hoc eodem propheta praecipitur secures habentibus: *A sanctis meis incipite* (Supra ix, 6), ut extrema Jerusalem, **185** sororibus ante conversis et restitutis in pristinum statum, portet ignominiam suam, et confundatur, et erubescat super his quae peccaverat, et in omnibus consoletur sorores suas, dum graviora sustinet (Jerem. vi). Vel certe ideo confundatur et erubescat, quia Deum ad iracundiam provocarit. Ex quo perspicuum est, non esse naturalem iram Dei, sed nostris vitis clementissimum et mansuetissimum Deum ad iracundiam provocari, dicente Apostolo: *An divitiis bonitatis ejus, et sustentationis, et patientiae contemnis: ignorans quia bonitas Dei ad poenitentiam te provocat? Secundum duritiam autem tuam, et impetentis cor, thesaruras tibi iram* (Rom. ii, 4, 5), quam Deus naturaliter non habet. Unde et in alio loco scriptum est: *Emittis iram tuam, quae devoravit eos sicut stipulam* (Ezod. xv, 7). Quod enim conjunctum est, et in uno corpore copulatum, mitti non potest, sed illud quod extra corpus est. Verbi gratia lancea, telum, sagitta, gladius. Legimus et in Evangelio (Math. x, 15) tolerabilius fore terrae Sodomorum in die iudicii, quam ei quae apostolos non receperit.

(Vers. 55.) *Et soror tua Sodoma et filiae ejus revertentur ad antiquitatem suam. Et Samaria, et filiae ejus revertentur ad antiquitatem suam. Et tu et filiae tuae revertimini [Al. revertimini] ad antiquitatem vestram. LXX: Et soror tua Sodoma, et filiae ejus restituentur sicut fuerant a principio: et Samaria, et filiae ejus restituentur sicut fuerant a principio. Et tu et filiae tuae revertimini, sicut fuistis ab initio.* Judaei inter ceteras fabulas, et interminabiles genealogias, et deliramenta quae fingunt, etiam hoc somniant, in adventu Christi sui, quem nos Antichristum scimus, et in mille annorum regno, Sodomam esse restituendam in antiquum statum, ita ut sit quasi paradisi Dei, et quasi terra Aegypti; et Samariam pristinam recipere felicitatem, ut de Assyriis revertantur in terram Judeam (IV Reg., xvii, xviii). Legimus enim decem tribus captas a Phul, et Salmanassar, et Teglatphalassar regibus Assyriorum, et usque hodie ibi esse captivas. Jerusalem quoque tunc esse fabricandam, et omnes filias ejus, urbes videlicet, et viculos, et castella, quae sub ipsius futura sint potestate, florumur ut prius florumur, et ipsam Jerusalem auro et argento, et pretiosis lapidibus extruendam, de qua **186** et Isaias vaticinetur: *Constitnam iudices*

tuos sicut prius, et consiliarios tuos sicut a principio, et post haec vocaberis civitas justitiae, mater civitatum fidelis Sion (Isa. i, 26); et nota loquatur Apocalypsis (Apoc. xxi): *Et David cantat: Bene fac, Domine, in bona voluntate tua Sion, et edificentur muri Jerusalem* (Ps. l, 20). Et in alio loco: *Edificabuntur civitates Judae, et habitabunt, et commorabuntur ibi, et semen eorum in aeternum dirigitur* (Ps. lxxviii, 36). Nos autem horum perfectam scientiam, Dei iudicio relinquamus, immo liquido contentos [Al. confidentes] post secundum adventum Domini Salvatoris, nihil humile, nihil futurum esse terrenum; sed regna caelestia quae primum in Evangelio promittuntur, hoc dicimus, quod in Ecclesiae statu, cuncta completa sint, et quotidie compleantur. Sodoma revertitur in antiquum statum, quando naturae suae redditae gentilis prius, et impia anima intelligit Creatorem. Samaria recipit antiquam beatitudinem, haereticorum errore contempto, et juncta doctrinae, et fidei Christianae. Cumque illa reversa fuerit, et Jerusalem, visio pacis, quae interpretatur Ecclesiae revertitur in pristinum statum. De qua scriptum est: *Factus est in pace locus ejus* (Psal. lxxv, 2); et: *Jerusalem quae edificatur ut civitas: cuius participatio ejus in idipsum* (Ps. cxxi, 3); et in Apostolo: *Quae autem sursum est Jerusalem, libera est, quae est mater nostra* (Galat. iv, 25); et in eodem: *Accessistis ad Sion montem, et ad civitatem Dei viventis Jerusalem caelestem, et militiam angelorum frequentiam* [Al. frequentiam] (Hebr. xii, 22). Et revertitur cum filiabus suis, quae in toto orbe dispersae sunt. De quo plenius in Isaiae explanationibus disseruimus.

(Vers. 56 seqq.) *Non fuit autem Sodoma soror tua audita in ore tuo in die superbiae tuae antequam revelaretur malitia tua, sicut hoc tempore in opprobrium filiarum Syriae, et cunctarum in circuitu tuo filiarum Palaestinarum, quae ambiunt te per girum. Scelus tuum, et ignominiam tuam tu portasti, ait Dominus Deus. LXX: Nisi fuisset Sodoma soror tua ad audiendum in ore tuo in diebus superbiae tuae antequam revelarentur malitiae tuae, sicut nunc est filiarum Syriae, et nisi hoc fuisset, quid factum esset tibi, et omnium in circuitu tuo filiarum alienigenarum, quae circumdant te per girum? impletas tuas, et iniquitates tuas tu porta. Symmachus hunc locum ita interpretatus est: **187** Quia non fuit Sodoma soror tua in auditu per os tuum in die superbiae tuae, antequam revelaretur ignominia tua, sicut in tempore opprobrii filiarum Syriae, et omnium quae in circuitu tuo sunt filiarum Palaestinarum, quae te ambiunt per girum. Scelus tuum et nefas tuum tu portabis. Theodotus hoc modo: *Et non erat Sodoma soror tua in auditu orti tui, in die superbiae tuae, antequam revelaretur malitia tua: sicut nunc opprobrii filiarum Syriae, et omnium per circuitum ejus filiarum alienigenarum, quae abominantur te per girum. Fornicationem tuam, et contaminationes tuas, tu portasti, dicit Adonai Dominus.* Editioni Aquilae congruit nostra translatio; quae omnes posui, ut ex collatione cunctarum, alicujus sensus possimus re-*

perire vestigium, et interim absque aliorum praedictio, sic nobis videtur lectionis ordo reddendus: In diebus superbiae tuae quando peccabas, non es recordata eversionis Sodome sororis tuae, antequam pareret malitia tua, que hoc tempore revelata est in tantum, ut cunctis urbibus Syriae et Palaestinae quae in circuitu tuo sunt, fieros opprobrium. Quia igitur vicisti in scelere sororem tuam, nec ejus exemplo territa es, ne similia sustineres, et prohiberes pedem tuum: nunc autem revelata est ignominia tua Dei auscultati sententiam. Vel *portasti*, juxta Septuaginta: vel *portatura es*, juxta Symmachum, scelus et ignominiam tuam, ut postquam ponas pro sacrilegio sustinueris, veniam non ex pacto tuo, sed ex mea clementia consequaris. Syria Hebraeo sermone dicitur **ARAM** ארם, quae interpretatur, *sublimitas*. Et juxta explanationem illius loci Isaiae prophetae, in quo Aram, et Ephraim consentiunt contra Judam, et Jerusalem, ethnicoorum arguta sapientia, et quae sibi sublimitatem scientiae repro mittat, junctia malitia haereticorum, impugnat Judam, in quo vera confessio est, et non potest prevalere. Hic quoque eadem arrogantia Syriae, id est, philisophorum cum filiabus alienigenarum, in quibus multiplex diversorum in genibus dogmatum error ostenditur, illudit Jerusalem, et opprobrio habet eam, cujus vitii superata est.

(Vers. 50 seqq.) **188** *Quia haec dicit Dominus Deus: Et factam tibi sicut despectisti juramentum tuum irritum faceres pactum. Et recordabor ego pacti mei tecum in diebus adolescentie tuae: et suscitabo tibi pactum sempiternum. Et recordaberis viarum tuarum, et confundaris cum receperis sores tuas tecum majores cum minoribus tuis: et dabo tibi eas in filius, sed non ex pacto tuo. Et suscitabo (a) tibi pactum meum tecum, et scies quia ego Dominus, ut recorderis, et confundaris, et non sit tibi ultra aperire os praefusione tua: cum placatus fuero tibi in omnibus que fecisti, ait Dominus Deus LXX: Haec dicit Adonai Dominus: Et factam in te sicut fecisti, sicut despectisti haec, ut prae terires testamentum meum. Et recordabor ego testamenti mei, quod feci tecum in diebus adolescentie tuae, et suscitabo tibi testamentum sempiternum, et recordaberis viae tuae, et despicieris cum receperis sores tuas majores cum junioribus tuis, et dabo eas tibi in probationem, et non ex testamento tuo, et suscitabo ego testamentum meum tecum, et cognosces quia ego Dominus: ut recorderis, et confundaris, et non sit tibi ultra aperire os a facie ignominiae tuae, cum propitius fuero tibi iuxta omnia que fecisti, dicit Dominus Deus. Ideo tibi dixi: scelus tuum et ignominiam tuam tu porta, sive portasti, aut portatura es, ut recipias quod mereris: quia despectisti juramentum meum, et irritum fecisti pactum meum. Cum autem fuerit expletum, ego occidam, et ego vivificabo, ego percutiam, et ego sanabo (Deut. xxxii, 39): tunc recordabor*

(a) Victor. ad Vulgatam editionem, ipsamque Hebraicum, et suscitabo ego pactum meum tecum. Eadem

pacti mei, quod olim tecum habui. Et suscitabo tibi pactum, nequaquam Legis quod praeteriit, sed pactum Evangelii sempiternum: ut cum recordata fueris viarum tuarum, et receperis sores tuas majores, vel minores Samaritiam et Sodomam eorumque socios, tribuam tibi eas in filias, sive in probationem (*oportet enim* 1 Cor. xi, 19) et *heredes esse, ut probati cuique manifesti sunt*), non ex tuo merito, sed ex mea misericordia, et tunc scias quod egosim Dominus; et recorderis beneficiorum meorum, et confundaris, et dicas juxta Apostolum: *Qui non sum dignus vocari Apostolus: quia persecutus sum Ecclesiam Dei* (1 Cor. xv, 9). Et non sit tibi ultra aperire os praefusione tua. Sanctorum enim est aperire os juxta **189** Apostolum qui ait: *Os meum ad vos patet, o Corinthii* (II Cor. vi, 11): et Domini Salvadoris, qui aperiens os suum, docebat eos (*Math. v*), dicens et in psalmo: *Aperiam, inquit, in parabolis os meum* (Ps. lxxvii, 2). Peccatori autem dicitur: *Peccasti quiesce* (Genes. iv). Et: *Ut quid tu assumis testamentum meum per os tuum* (Ps. xlix, 16)? Et: *Non est pulchra laudatio in ore peccatoris* (Eccli. xv, 9). Sanctusque meretur audire: *Aperi os tuum, et implebo illud* (Ps. lxxxv, 11). Ex quo intelligimus, etiam cum per misericordiam Dei receperimus pristinae gloriae, immo acceperimus pactum Evangelii sempiternum, postquam placatus fuerit nobis Dominus in omnibus quae fecimus, memoriam praeteriti nos habere peccati, et semper os claudere, quia non ex operibus nostris, sed ex Dei gratia salvati sumus.

(Cap. xvii. — Vers. 1 seqq.) *Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, propone enigma, narra parabolam ad domum Israel, et dices: Haec dicit Dominus Deus: Aquila grandis magnarum alarum, longo membrorum ductu, plena plumis et varietate venit ad Libanum, et tulit medullam cedri. Summitatem frondium ejus evellit, et transportavit eam in terram Chanaan, in urbe negotiatorum posuit illam. Et tulit de semine terrae, et posuit illud in terra, pro semine ut firmaret radices super aquas multas, in superficie posuit illud. Cumque germinasset, crevit in vineam latiore humili statura: respicientibus romis ejus ad eam et radices ejus sub illa erant. Facta est ergo vinea, et fructificavit in palmites, et emisit propagines. LXX. Et factus est sermo Domini ad me, dicens: Fili hominis, narra narrationem, et dic parabolam ad domum Israel, et dices: Haec dicit Adonai Dominus: Aquila magna magna rum alarum, longo ductu plena unguam quae habet ductum intrandi in Libanum, et tulit electa cedri. Summitates teneritudinis evellit, et atulit eas in terra Chanaan. In civitate murata posuit illud, et tulit de semine terrae, et dedit illud in campo plantationem super aquas multas: ut respiceretur posuit illud: ortumque est, et factum in vineam infirmam et parvulam magnitudinis, ut tantum apparerent **190** rami ejus sub ea, et radices illius subter illam erant. Et facta est*

ratione paulo superior rescripserat, cum receperis sores tuas te majores, pro tecum majores.

*in vineam magnam, et fecit propagines, et extendit rami ejus. Quando propheta dicitur: Propone enigma, narra parabolam, sive ut LXX transtulerunt: narra narrationem, et dic parabolam, ostenditur obscurum esse quod dicitur. Nulli enim dubium, amigra, et parabolam aliud proferre in verbis, aliud tenere in sensibus. Et Salvator enim ad populum loquebatur in parabolis, quas secreto apostolis diserebat. Ergo enigma, et parabolam ita debemus intelligere, quasi aenigma, et parabolam. Duae autem in praesenti Ezechielis propheta Aquile proponuntur. De prima nunc dicendum est: de altera in consequentibus disseremus. Et interim simplicem carpamus historiam. Aquila grandis magnarum alarum, longo membrorum ductu, plena plumis et varietate, sive ut vertere Septuaginta, *plena unguium*, Nabuchodonosor rex Chaldaeorum est, de quo et Osee loquitur: *Quasi aquila super domum Dei* (Ose viii, 1). Iste multis imperans nationibus, et innumerabili vallatus exercitu, venit super domum Dei, haud dubium quod templum significet: sive ut nunc Scriptura dicit, ad Libanum, de quo loquitur Zacharias: *Aperi Libane, portas tuas, et comedat ignis cedros tuas. Ulula, abies, quia cecidit cedrus, quoniam magnificavit astati sunt* (Zach. xi, 12). Et crebro templum quod erat inelytum atque sublime, in Scripturis sanctis Libanus appellatur. Tulitque medullam cedri, et summitatem frondium ejus evellit, et transportavit eam in terram Chanaan, in urbe negotiatorum posuit illam. Pro negotiatoribus, sive negotiationibus, muralam Septuaginta transtulerunt. Indicat autem Jehoniam regem Juda, quem cepit Nabuchodonosor cum matre sua et principibus populi, cunctisque opibus Jerusalem, et vasis templi: et transtulit in Babylonem, quae est in terra Chanaan, ibique consensus. De ejus postea genere, sicut Matthi Evangelista Scriptura testatur (*Math. i*), Dominus et Salvator noster natus est per Salathiel **191** et Zorobabel. Qui protulit de semine ejusdem terrae, id est, de stirpe regia, Mathaniam patrum Jehoniam, cuius vertit nomen, et vocavit eum Sedeciam, et posuit regem in Jerusalem, multisque praefecit populi. Et tamen in superficie posuit illum, nec potestatem ejus alta imperii radice firmavit: sed posuit eum, ut respiceretur, et sub potestate esset Babylonia, sive humili statura, respicientibus rami ejus ad eam: ut praesertim quidem populus Judaeorum; sed respiceret ad Babyloniam juvenis imperium. Hoc est enim quod Scriptura dicit: *Humili statura, respicientibus ramis ejus ad eam, subauditur, aquilam. Quod apertius vetere Septuaginta, ortumque est quod plantatum fuerat, et factum est in vineam infirmam et parvulam: ut tantum apparerent**

rami ejus, ut videretur quidem habere regnum, sed ipsum regnum ejus humile atque infirmum. Babylonii principii regeretur arbitrio. Hoc interim de praesenti capitulo, cui subnectamus et reliqua.

(Vers. 7 seqq.) *Et facta est aquila altera grandis, magnis alis, multisque plumis. Et ecce vinea ista quasi mittens regnum ejus humile atque infirmum, Babylonia principii regeretur arbitrio. Hoc interim de praesenti capitulo, cui subnectamus et reliqua.*

(Vers. 7 seqq.) *Et facta est aquila altera grandis, magnis alis, multisque plumis. Et ecce vinea ista quasi mittens regnum ejus humile atque infirmum, Babylonia principii regeretur arbitrio. Hoc interim de praesenti capitulo, cui subnectamus et reliqua.*

(Vers. 7 seqq.) *Et facta est aquila altera grandis, magnis alis, multisque plumis. Et ecce vinea ista quasi mittens regnum ejus humile atque infirmum, Babylonia principii regeretur arbitrio. Hoc interim de praesenti capitulo, cui subnectamus et reliqua.*

(a) Atque hoc quidem congrua magis est ratio, quam alibi in propheta saepe Libani nomen tribuitur: sicut enim continuo nivibus splendeat, blimis Libanus, ut Theodor. notat in ps. lxxi, 16; sic templum Josephus tradit, eminus conspectum instar montis procerissimi et nivei; sive splendentis apparuisse. Laudatum in hanc rem ab Hieronymo

Zachariae locum eadem convenientia ad templum usurpavit Itaban Jochanan Ben Lueca, cum sponte reseratas templi fores conspiceret, quod portentum Josephus quoque et Tacitus narrant; praedicens imminere tempus, quo ades sacra conflagraret: *Aperi, o Libanon, portas tuas, ut consumat ignis cedros tuas*, (b) Victor. plantata est, ad Vulgatam lectionem.

richontis [M. Hierichontis] comprehensus est: et cuncti ejus socii hunc illicque dispersi sunt, sicut in volumine Regum et Paralipomenon, et Jeremiae scriptum est (IV Reg. xxv, Jerem. xxxix).

(Vers. 11 seqq.) *Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Sit ad domum exasperantem: Nescitis quid ista significet? Dic: Ecce venit rex Babylonis Jerusalem, et assumet regem et principes ejus, et adducet eos ad sametipsam in Babylonem. Et tollet de semine regni, ferietque cum eo fedus, et accipiet ab eo jusjurandum: sed et fortes terrae tollet, ut sit regnum humile, et non elevetur, sed custodiat pactum ejus, et servet illud. Qui recedens ab eo, misit nuntios ad Aegyptum, ut daret sibi equos et populum multum. Numquid prosperabitur, (a) vel consequetur salutem, qui fecit haec? Et qui solvit pactum, numquid effugiet? Vivo ego, dicit Dominus Deus: quoniam in loco regis qui constituit eum regem, cuius fecit irritum juramentum, et solvit pactum quod habebat cum eo, in medio Babylonis morietur. 193 Et non in exercitu grandi, neque in populo multo faciet contra eum Pharaon praedium in actu aggeris, et in extructione vallorum, ut interficiat animas multas. Spreverat enim juramentum, ut solveret fedus. Et ecce dedit manum suam: et cum omnia haec fecerit, non effugiet. Haec est enigma, haec est parabola, quod sub duabus aquilis et vinea, duos reges Babylonis et Aegypti Scriptura monstraret: et regem Sedeciam, qui contra jusjurandum, deserta amicitia Nabuchodonosor, se ad regem Aegyptium transulit. Periet, inquit, cum eo fedus, et accipiet ab eo jusjurandum, ut custodiat pactum ejus, et servet illud. Qui dissolvit, ait, pactum, numquid effugiet? Ex quo discimus, etiam inter hostes servandam fidem, et non considerandum cui, sed per quem juraveris. Multo enim fidelior inventus est ille, qui propter nomen Dei tibi credidit, et deceptus est, te qui per occasionem divinae majestatis hosti tuo, immo jam amico, es molitus insidias. Quoniam, inquit, in loco regis qui constituit eum regem, cuius fecit irritum juramentum, et solvit pactum quod habebat cum eo, in medio Babylonis morietur. Legimus enim Sedeciam captum, ductum esse in Babel, ibique interfectis filiis excaecatum; et instar fore clausum caeca, translatum in Babylonem (IV Reg. xxv). Unde et Scriptura cum videatur sibi esse contra, tamen in ulroque verissima est. Dicitum enim erat ad Sedeciam: *Et intrabis Babylonem, et non videbis eam* (Jerem. xxxix, 4). Intravit enim, quia ductus est Babylonem, et non vidit, quia fuerat excaecatus. Hoc autem quod sequitur: *Et non in exercitu grandi, neque in populo multo faciet contra eum Pharaon praedium in actu aggeris, et in extructione vallorum, ut interficiat animas multas:* dupliciter intelligitur, sive rex Aegyptius contra Nabuchodonosor regem Babylonis veniens, non poterit praerari, neque cum parvo exercitu tanta resistere multitudo: sive ipse Sedecias expugnabitur a Pharaone, a quo speravit*

(a) Haec antea, quasi alia ab Hebraeo, interpretatio inclusa, alioque erat caractere prenotata.

auxilium: non quo Pharaon eum expugnaverit, vel hoc alicubi Scriptura testetur; sed quo expugnatio Nabuchodonosor, per occasionem sit facta regis Aegypti: nec iste visus sit expugnare Jerusalem, qui obsidebat, sed ille in quo Sedecias frustra speraverat. Ecce, inquit, 194 dedit manum suam regi Aegypti, et tradidit se; et perjuri contra Deum commisit sacrilegium. Numquid, ait, proderit ei? Et cum omnia haec fecerit, non effugiet.

(Vers. 19 seqq.) *Propterea haec dicit Dominus Deus: Vivo ego, quoniam juramentum quod sprevit, et fedus quod pravaricatus est, ponam in caput ejus. Et extendam [Vulg. expendam] super eum rete meum, et comprehendetur sagena mea: et adducam eum in Babylonem, et judicabo illum ibi in praevaricatione qua desepit me. Et omnes profugi ejus, cum universo agmine [Vulg. addit suo] in gladio cadent, residuaeque in omnem ventum dispergentur: et scietis quia ego Dominus locutus sum. Sententia secularis est: .... dolus, an virtus, quis in hoste requirit?*

Quam solent nobis opponere, qui dicunt hostes fraude decipiendos. Cui ut acquiescamus, multo pejus fecit Sedecias: non enim hostem decepit, sed amicum cui federe Domini fuerat copulatus. Ergo quandiu non iures, et pactum non in eas sub nomine Domini, prudentiae est, et fortitudinis, vel decipere, vel superare adversarium utrumque potueris. Cum autem te constrinxeris juramento, nequaquam adversarius, sed amicus est qui tibi credidit: et sub occasione jusjurandi, id est Dei nuncupatione, deceptus est. Propterea Scriptura nunc dicit: *Juramentum quod sprevit, et fedus quod pravaricatus est, ponam in caput ejus. Ac ne putaremus juramentum et fedus, et pactum, regis esse Babylonii, vel Sedeciae qui fecerat, sequitur: In praevaricatione qua desepit me.* Ergo qui contemnit juramentum, illum despiciat per quem juravit: illicque facit injuriam, cuius nomini credidit adversarius. Propter quam causam expandam, inquit, super eum rete meum, et comprehendetur sagena mea, ad adducam eum in Babylonem, et judicabo eum illic. Quidquid igitur contra Sedeciam fecit Nabuchodonosor, non suis fecit viribus, sed ira Dei, in cuius nomine fuerat pejeratum. Secundum analogem, licet nomine videatur interpretatio, hoc sciendum, quod quomodo caetera animantia, et ad bonam et ad malam partem referri solent; ita et de aquila, et de leone. In bonam partem dicitur: *Catulus leonis Juda* (Genes. xlix, 9). In contrariam: *Adversarius noster diabolus quasi leo rugiens circum* (II Petr. v, 8). Et illud in psalmo: *Insidiatur in 195 absconditis, sicut leo in cubili suo: insidiatur ut rapiat pauperem* (Ps. cx, 9). In bonam partem de aquila dicitur, quod justus dives effectus faciat sibi alas sicut aquile, ut possit reverti in domum precessoris sui. Et in Isaia scriptum est, quod justus pennas afferant sicut aquilae (Isa. xl): *currant et non lassentur: ambulent, et non esuriant.*

Recto autem ille qui dixerat: *Fortitudine faciam, et sapientia intelligentiae auferam terminos gentium, et vires earum depradabo: et commovebo civitates quae habitantur, et orbem terrarum universum apprehendam manu quasi nidum, et sicut contracta ova* (Ibid., x, 13, 14), nunc sub persona aquilae describitur: quod nequaquam veliti de Libano, qui interpretatur candor, et refertur ad thymiama, parvula atque humilia virgulla perstringere, sed summitates cedrorum, et de principibus, ac de stirpe regia, juxta illud Abacuc: *Escæ ejus electæ* (Abac. i, 16). Ponitque testamentum, cum his quo ceperit, ut regi Babylonio colla submittant, et impleant illud quod Apollolus loquitur: *Quos tradidi Satanæ, ut discant non blasphemare* (I Tim. i, 20). Et in alio loco: *Quos tradidi, inquit, Satanæ in interitum carnis, ut spiritus salvus fiat* (I Cor. v). Non debemus ergo, si forsitan ob aliquod peccatum de congregatione fratrum et de domo Dei ejicimur, reluctari: sed æquo animo latam in nos ferre sententiam, et dicere cum Propheta (Mich. vii, 9), *Irām Domini sustinebo, quoniam [Al. qui] peccavi ei, donec justificet causam meam, et caetera.* Et frequenter evenit, ut alteri subditi ad alterum transeamus, qui nobis suum repromittat auxilium; nec faciam in pristina sententia permanere. Quod omni ratione vitandum est, ne siccentur palmites nostri et germina arescant: et contra pactum Dei facere credamur.

(Vers. 22 seqq.) *Haec dicit Dominus [Vulg. addit Deus]: Et sumam ego de medulla cedri sublimis, et ponam de vertice ramorum ejus; tenerum distringam, et plantabo super montem excelsum et eminentem: in monte sublimi Israel plantabo illud. Et erumpet in germen, et faciet fructum, et erit in cedrum magnum, et habitabunt sub ea omnes volucres: universum volatile sub umbra frondium ejus nidificabit. Et scient omnia ligna regionis, quia ego Dominus humiliavi lignum sublime, et elevavi [Vulg. exaltavi] lignum humile, et siccavi lignum viride, et frondere feci lignum aridum, ego Dominus locutus sum 196 et feci. LXX: Quia haec dicit Adonai Dominus: Et auferam ego de electis cedri de vertice ☩ et dabo de capite ramorum ejus*, de corde eorum auferam, et plantabo super montem excelsum, et suspendam illud in monte sublimi Israel, et plantabo, et afforet germen, et faciet fructum, et erit in cedrum magnum, et requiescet sub ea omnis avis, et omne volatile sub umbra ejus requiescet. Et rami ejus restituentur*, et scient omnia ligna campi, quia ego Dominus qui humiliavi lignum excelsum, et exalto lignum humile: et arefacio lignum viride, et germi-*

197-198 Putabam quod, medio serpente confosso, non reviviscerent hydrae novella plantaria, et juxta fabulas poetarum, Scylla mortua, nequaquam in me Scyllai savirent caeas, qui latrare non ces-

166
nare facio signum aridum. Ego Dominus locutus sum et facio. Hoc quod in Septuaginta legitur: *Et dabo de capite ramorum ejus, de Theodotionis editione additum est.* Rursusque quod sequitur: *Et rami ejus restituentur, obelo prenotandum est, quia in Hebraico non habetur.* Verus Nabuchodonosor propterea sumit de medulla cedri sublimis, de vertice ramorum ejus, ut sit regnum ejus humile, et non elevetur. Dominus autem Deus Pater omnipotens, qui locutus est ad Ezechielem, tollit de stirpe regia, et de genere David; et plantat super montem excelsum et eminentem, qui loquitur in psalmo: *Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus* (Ps. ii, 6). Defecerat enim princeps de Juda, et dux de Israel, donec veniret cui repositum est: et ipse erit expectatio gentium (Genes. xlix). Iste erupit in germen, et fecit fructum, et cedros omnes sua sublimitate superavit: ita ut habitent sub eo omnes volucres caeli, et cuncta volatilia illius protegantur umbraculo. De quo dicit Abacuc: *Cornua in manibus ejus, ibi abscondita est fortitudo ejus* (Abac. iii); et qui congregare desiderat quasi gallina pullos suos sub alas suas (Math. xxiii); ut omnia regionis ligna cognoscant quod ipse sit Dominus. Tropologicis de credentibus loquens: *Iste est qui Israel quondam sublime lignum humiliavit, et exaltavit humilem gentium populum, qui exciccavit lignum viride Judaeorum, florens et germinans in Lege et Prophetis; et frondere fecit lignum aridum nationum: ut quod semper locutus est, opere completet.* Hoc idem significant [Al. significantes] Simonis in Evangelio verba dicentis: *Ecce hic positus est in ruinam, et resurrectionem multorum* (Luc. ii, 34). Et granum sinaepis, quod cum minimum sit omnibus seminibus, postquam 197 creverit avium habitaculum est (Math. xiii, 32). Quidam aliter interpretantur, lignum sublime humiliatum, et humile exaltatum, referentes ad passionem Domini Salvatoris. *Qui cum in forma Dei esset, non est rapinam arbitratus æqualem se esse Deo: sed exinavit se, formam servi accipiens* (Philipp. vii, 6, 7); et post resurrectionem, ipsum lignum postea sublimatum est, quod 198 prius virens, morte exsiccatum, et postea reviviscens, pristinum receperit virorem. Alii Judaice utrumque referunt ad Israel: quod primo adventu humiliatus sit et arefactus: et secundo restitutus in pristinum statum, impleto illo quod dicit Apostolus Paulus: *Cum intraverit plenitudo gentium, tunc omnis Israel salvus fiet* (Deut. v, 9, 10).

LIBER SEXTUS.